

رتبه‌بندی مراکز دهستان‌های شهرستان جیرفت به لحاظ شاخص‌های کیفیت زندگی با استفاده از مدل تاپسیس

صالح شاهرخی ساردو^۱ - مهدی نوری پور^{۲*}

۱- دانشجوی کارشناسی‌ارشد توسعه روستایی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران
۲- استادیار ترویج کشاورزی و توسعه روستایی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۸/۲۵ | تاریخ تصویب: ۱۳۹۳/۲/۱۴ | صص ۸۹-۱۰۲

چکیده

هدف: موضوع کیفیت زندگی از آغاز دهه ۱۹۶۰ به بعد وارد ادبیات نظری و مطبوعاتی توسعه شد و به یکی از موضوعات موردعلاقه در علوم اجتماعی تبدیل گردید. ارزیابی و رتبه‌بندی کیفیت زندگی مردمان یک منطقه خاص براساس وضعیت موجود آن منطقه می‌تواند به ارائه راهکارها و برنامه‌ریزی‌های مفیدتری برای کاهش محرومیت آن منطقه بینجامد؛ بر همین اساس، هدف از انجام مطالعه حاضر تحلیل وضعیت شاخص‌های کیفیت زندگی در مراکز دهستان‌های شهرستان جیرفت (۱۱ مرکز دهستان) و رتبه‌بندی این مراکز دهستان بود.

روش: این مطالعه از لحاظ هدف، کاربردی و از حیث جمع‌آوری داده‌ها، به صورت پیمایشی است. تعداد خانوارهای مراکز دهستان‌های مورد مطالعه ۴۲۴۳ خانوار بودند و سرپرستان خانوارها واحد تحلیل در این مطالعه بودند که با استفاده از جدول نمونه‌گیری کرجسی و مورگان ۳۵۰ نفر از آن‌ها مشخص شدند و به شیوه طبقه‌ای با انتساب متناسب انتخاب گردیدند. ابزار جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه‌ای با سوالات انتها بسته و باز بود. روایی ابزار تحقیق از طریق روایی صوری تأیید گردید و برای انجام پایایی پرسشنامه، مطالعه پیش‌آزمون انجام شد که نتایج آماره آلفای کرونباخ برای شاخص‌های مختلف از ۰/۷۱ تا ۰/۸۹ برآورد شد. برای وزن‌دهی به شاخص‌های کیفیت زندگی از تکنیک آنتروپی و برای رتبه‌بندی دهستان‌های مورد مطالعه، از تکنیک (TOPSIS) استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج کلی نشان داد در دامنه صفر تا یک، روستای خاتون‌آباد با درجه کیفیت زندگی ۰/۷۲۳۵ در رتبه اول و روستای هلیل با درجه ۰/۱۰۹۷ در رتبه آخر قرار دارد. سایر نتایج نشان داد روستاهای مورد مطالعه با میانگین درجه کیفیت زندگی ۰/۳۶۸۰ در از لحاظ کیفیت کلی زندگی در وضعیت نامناسبی قرار دارند.

راهکارهای عملی: براساس یافته‌های این مطالعه، پیشنهاد می‌شود توجه بیشتری به ارتقای برخی از شاخص‌های کیفیت زندگی مانند درآمد، مسکن و تغذیه به‌ویژه در مناطق کمتر توسعه‌یافته نظیر هلیل، اسلام‌آباد، دولت‌آباد، سربیزن، رضوان، سقدر و گنج‌آباد شود.

کلیدواژه‌ها: کیفیت زندگی، رتبه‌بندی، مراکز دهستان، تاپسیس، آنتروپی، جیرفت.

۱. مقدمه

۱.۱. بیان مسئله

جامعه بشری پس از تجارب خود، از رویکرد برنامه‌ریزی عقلانی، به بازنگری و بازاندیشی در اقدامات خود روی آورده است که موجب تجدیدنظر در باورها و شیوه‌های پیشین گردیده است و گرایش‌های تازه‌ای را در حوزه برنامه‌ریزی روستایی و شهری فراهم آورده است (کوکبی، پورجعفر و تقوایی، ۱۳۸۴، ص. ۷). یکی از گرایش‌های تازه و نو که تأثیر شگرفی در فرایند تحول دیدگاه‌ها و روش‌های برنامه‌ریزی در نیمه دوم قرن بیستم داشته است، نظریه‌های اجتماعی و کیفی توسعه هستند که در قالب مفاهیمی همچون کیفیت زندگی، رفاه اجتماعی و غیره نمود عینی یافته‌اند. این مفاهیم مورد توجه مجامع علمی و تحقیقاتی جهان قرار گرفتند؛ به گونه‌ای که کنگره‌ها و همایش‌های بین‌المللی مختلفی با عنوان توسعه پایدار روستایی برگزار شدند و به تصویب جهانی رسیدند. نتیجه و حاصل برگزاری چنین همایش‌هایی در عرصه جهانی، رواج مفاهیم و کاربرد شاخص‌های اجتماعی و کیفی در فرایند برنامه‌ریزی برای مناطق شهری و روستایی بوده است؛ به طوری که برنامه‌ریزی را به جست‌وجوی شاخص‌ها و معیارهای جدید برای ارتقای کیفیت زندگی سوق داده است (کوکبی، پورجعفر و تقوایی، ۱۳۸۴، ص. ۸). از آغاز دهه ۱۹۶۰ به بعد، موضوع کیفیت زندگی وارد ادبیات نظری و مطبوعاتی توسعه شد و به یکی از موضوعات مورد علاقه علوم اجتماعی تبدیل گشت. از دهه ۱۹۶۰، محققان با روش‌های متنوع کیفیت زندگی را مطالعه کرده‌اند. آنان کوشیده‌اند تا اجزا و عناصر کیفیت زندگی را معین نمایند و مناطق جغرافیایی مانند شهرها، ایالات و ملت‌ها را به وسیله شاخص‌های کیفیت زندگی که آن‌ها گسترش دادند، مقایسه کنند. علاوه بر محققان، سازمان‌های بین‌المللی مانند سازمان ملل متحد^۱ شاخص‌های تعریف‌شده خودشان را برای کیفیت زندگی توسعه دادند (لطفی، ۱۳۸۸، ص. ۶۵). دلیل مهم برای چنین توجهی به مفهوم کیفیت زندگی در سؤال درباره تخصیص مؤثر منابع محدود و کمیاب نهفته است. در طی چند دهه گذشته، کیفیت زندگی به مثابه یک هدف اصلی توسعه جامعه بر سیاست‌گذاری‌های بسیاری از کشورها تأثیرگذار بوده است (ماجدی و لهسایی‌زاده، ۱۳۸۵، ص. ۹۱). از آغاز نخستین برنامه عمرانی کشور در سال ۱۳۲۷، میان شهر و روستا به لحاظ کیفیت زندگی و شاخص‌های آن تفاوت محسوس و آشکاری آن گونه که

امروزه مشاهده می‌شود، وجود نداشت و شهر و روستا غالباً از نظر اندازه، جمعیت و وسعت قابل تفکیک نبودند (علی‌اکبری و امینی، ۱۳۸۹، ص. ۱۲۱)؛ اما امروزه در بسیاری از مناطق روستایی کشور با وجود ایجاد تغییرات مختلف در راستای بهبود کیفیت زندگی، هنوز با وضعیت مطلوب فاصله زیادی داریم. این وضعیت در نواحی‌ای که جمعیت غالب آن‌ها در روستاها زندگی می‌کنند، مشهودتر است. شهرستان جیرفت که در استان کرمان واقع است، از آن جمله می‌باشد؛ بنابراین، مسئله اصلی که در این پژوهش به بررسی آن پرداخته خواهد شد، این است که با توجه به کمبود مطالعات تجربی در زمینه کیفیت زندگی روستاییان در ایران و به‌طور خاص در شهرستان جیرفت، وضعیت مراکز دهستان‌های این شهرستان به لحاظ شاخص‌های کیفیت زندگی چگونه است؟ همچنین، با توجه به اینکه در بسیاری از نواحی روستایی این شهرستان، بیکاری و مسائل اجتماعی در حال افزایش است، نابرابری در دسترسی به درآمد، دارایی‌های زندگی و خدمات عمومی در حال رشد است و شواهد فقر، آسیب‌پذیری و ناامیدی به‌طور فزاینده‌ای مشاهده می‌شود. علاوه بر این، مطالعات تجربی کیفیت زندگی به شکل امروزی آن عمدتاً از جوامع غربی نشأت گرفته‌اند و این مطالعات در کشورهای در حال توسعه به‌طور قابل‌توجهی کم هستند؛ بنابراین، با توجه به اینکه کیفیت زندگی و ابعاد آن یکی از مسائل و چالش‌های مهم امروزی به‌شمار می‌روند، لازم به نظر رسید که در خصوص کیفیت زندگی در مراکز دهستان‌های شهرستان جیرفت این مطالعه انجام گیرد. نتایج این پژوهش می‌تواند اطلاعات مفیدی را در زمینه بهبود روش‌شناسی مطالعه کیفیت زندگی در نواحی روستایی ایران و برنامه‌ریزی توسعه به‌منظور ارتقای کیفیت زندگی روستاییان شهرستان جیرفت فراهم نماید. همچنین، به‌طور کلی بررسی و ارزیابی کیفیت زندگی می‌تواند برای دستیابی به اهداف توسعه پایدار روستایی بسیار تعیین‌کننده و مهم باشد و می‌تواند کمک عمده‌ای به پیشبرد برنامه‌های مرتبط با عمران و توسعه روستایی کند؛ بنابراین، هدف از انجام این پژوهش رتب‌بندی و سطح‌بندی مراکز دهستان‌های شهرستان جیرفت به لحاظ شاخص‌های کیفیت زندگی است.

۲.۱. پیشینه نظری تحقیق

درباره بررسی کیفیت زندگی در جوامع روستایی مطالعات تجربی انجام شده‌اند. نتایج مطالعه افتخاری، فتاحی و حاجی‌پور (۱۳۹۰، ص. ۷۹) که به ارزیابی توزیع فضایی کیفیت زندگی در

مناسب، مسکن، آموزش سلامتی و بهداشت، درمان، کیفیت محیطی که در آن زندگی می‌کنند، خدمات، امنیت و محیط زیست به‌عنوان بُعد عینی و میزان رضایت از زندگی به‌عنوان بُعد ذهنی کیفیت زندگی معرفی کرده‌اند.

در حوزه شاخص‌سازی، حیاتی، کرمی، و اسلی (۲۰۰۶) با استفاده از روش‌های کمی و کیفی، برپایه روش‌های مشارکتی و ترکیبی از نظرات کارشناسان و افراد بومی، شاخص‌های موقعیت و پایگاه اجتماعی (مشارکت اجتماعی، سطح تحصیلات سرپرست و همچنین سایر اعضای خانواده، دسترسی به منابع اعتباری و غیره، وضعیت درآمد (درآمد سالیانه خانوار)، دارایی‌ها (مالکیت زمین و تعداد دام، تجهیزات کشاورزی و تجهیزات زندگی و غیره)، وضعیت تغذیه‌ای (کیفیت و کمیت مواد غذایی)، مسکن (داشتن خانه و وسایل به‌کاررفته در دیوار و سقف خانه‌ها) و تأمین اجتماعی (استفاده از خدمات بهداشتی و بیمه و غیره) را برای اندازه‌گیری کیفیت زندگی در مناطق روستایی ایران تدوین کردند.

۲. روش‌شناسی تحقیق

۱.۲. قلمرو جغرافیایی تحقیق

شهرستان جیرفت در جنوب استان کرمان واقع است و دارای ۴ مرکز شهری با نام‌های جیرفت، درب بهشت، جبال‌بارز و بلوک، ۴ بخش و ۱۱ مرکز دهستان می‌باشد که موقعیت و پراکندگی و همچنین، تعداد خانوارهایی که در این مراکز دهستان‌ها زندگی می‌کنند، در جدول و شکل (۱) آورده شده است (<http://Sedaye jonoob.ir/>):

جدول ۱- مراکز دهستان‌های مورد مطالعه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

| نام مرکز دهستان | تعداد خانوار | تعداد نمونه |
|-----------------|--------------|-------------|
| اسفندقه | ۴۱۰ | ۳۴ |
| خاتون‌آباد | ۳۷۰ | ۳۰ |
| هلبل | ۳۷۰ | ۳۰ |
| اسلام‌آباد | ۳۷۲ | ۳۰ |
| دولت‌آباد | ۳۹۰ | ۳۲ |
| سربیزن | ۴۳۰ | ۳۷ |
| دلفارد | ۳۷۰ | ۳۰ |
| رضوان | ۳۷۰ | ۳۰ |
| سقدر | ۳۵۳ | ۳۰ |
| کریم‌آباد | ۳۸۰ | ۳۲ |
| گنج‌آباد | ۴۲۸ | ۳۵ |
| جمع کل: ۱۱ | ۴۲۴۳ | ۳۵۰ |

مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان دلفان پرداختند، نشان داد شاخص‌های اقتصادی، زیست‌محیطی، اجتماعی، زیرساخت‌ها و تأسیسات، مسکن و سرپناه و شاخص تفریح و سلامت مهم‌ترین شاخص‌های کیفیت زندگی در مناطق روستایی محسوب می‌شوند.

در پژوهشی که حاتمی‌نژاد، منوچهری میان‌دوآب، فرجی ملایی، و فرهادی (۱۳۹۰) با عنوان «تحلیل کیفیت زندگی روستاهای ادغام‌شده در شهر میان‌دوآب» انجام دادند، نتایج نشان داد به‌جز شاخص‌های اجتماعی، در سایر شاخص‌ها روستاهای ادغام‌شده نسبت به محلات شهری سطح کیفی بسیار پایینی داشتند. همچنین، براساس نتایج به‌دست‌آمده از تکنیک TOPSIS که پنج محله اول جزو محلات شهری بودند و پنج محله پایینی جزو روستاهای ادغام‌شده بودند، در کیفیت زندگی بین محلات اصلی شهر و روستاهای ادغام‌شده تفاوت آشکاری وجود داشت.

کیونگ‌چان، وان، و شک (۲۰۰۵، ص. ۲۵۹) در بررسی کیفیت زندگی در کشور هنگ‌کنگ^۳ بیان کرده‌اند که کیفیت زندگی مشتمل بر دو بُعد عینی و ذهنی می‌باشد. امتیاز شاخص‌ها نشان داد عموماً کیفیت زندگی در هنگ‌کنگ در سال ۲۰۰۳ اندکی پیشرفت داشته است؛ به‌گونه‌ای که امتیاز شاخص‌های عینی و سه تا از شاخص‌های ذهنی در انجام کارها، تاحدی بیشتر از سال قبل بوده است؛ اما هنوز رفاه مردم متکی بر پیشرفت‌های بیشتری است.

براگمن، گارلیپ، هالتنهاف، و سیدلر^۴ (۲۰۰۷) نیز کیفیت زندگی را استانداردهای زندگی مانند شغل مناسب، درآمد



شکل ۱- موقعیت و پراکندگی مرکز دهستان‌های مورد مطالعه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

۲.۲. روش تحقیق

بر اساس آمار به‌دست‌آمده از معاونت برنامه‌ریزی استانداری کرمان، ۴۲۴۳ خانوار می‌باشد که با استفاده از جدول نمونه‌گیری کرجسی و مورگان (۲۰۰۲) نمونه آماری پژوهش حاضر برابر با ۳۵۰ خانوار انتخاب شد. نمونه‌ها به‌صورت طبقه‌ای با انتساب متناسب و با لحاظ کردن اینکه نمونه‌های مورد مطالعه در هیچ‌کدام از مراکز دهستان‌ها کمتر از ۳۰ خانوار نباشد، انتخاب شدند. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS₂₀ انجام گرفت.

مطالعه حاضر از حیث هدف، کاربردی و از لحاظ نحوه جمع‌آوری داده‌ها، پیمایشی^۵ است. جمع‌آوری اطلاعات از طریق پرسشنامه امکان‌پذیر شد که برای بررسی روایی صوری آن از نظرات اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های یاسوج و شیراز استفاده شد و برای بررسی پایایی آن مطالعه‌ای پایلوت^۶ در خارج از جامعه آماری انجام گرفت که محاسبه آماره آلفای کرونباخ برای شاخص‌ها در جدول (۲) آمده است. سرپرستان خانوارها واحد تحلیل در این مطالعه می‌باشند. در این مطالعه جامعه آماری

جدول ۲- نتایج آماره آلفای کرونباخ

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

| شاخص‌ها | تعداد سؤال | ضریب آلفای کرونباخ (α) |
|---------------------------|------------|---------------------------------|
| موقعیت و پایگاه اجتماعی | ۶ | ۰/۷۱۰ |
| امنیت اجتماعی | ۱۱ | ۰/۸۱۰ |
| میزان رضایت از ابعاد عینی | ۷ | ۰/۸۹۸ |

است (السون^۹، ۲۰۰۳، ص. ۱۲). با توجه به هدف کلی این مطالعه یکی از مناسب‌ترین روش‌ها برای رتبه‌بندی روستاهای مورد مطالعه برحسب شاخص‌های کیفیت زندگی، استفاده از الگوی TOPSIS است. این روش بیشتر مقایسه‌ای می‌باشد؛ بنابراین، از سایر الگوهای تصمیم‌گیری برای رتبه‌بندی روستاها نیز می‌توان استفاده کرد؛ اما امتیاز این الگو نسبت به سایر روش‌ها مقایسه بهتر میزان فاصله روستاها از ایده‌آل مثبت و منفی بوده است، که باعث درک بهتر وضعیت روستاهای

سرانجام پس از تعیین میانگین استاندارد شده برای تمامی شاخص‌ها و زیرشاخص‌های مورد مطالعه با هدف رتبه‌بندی مراکز دهستان‌های مورد مطالعه به‌لحاظ کیفیت کلی زندگی، از روش تاپسیس- آنتروپی بهره گرفته شد. روش TOPSIS در سال ۱۹۸۱ توسط هوانگ^۷ و یون^۸ ارائه شد. این تکنیک بر این مفهوم بنا شده که هر عامل انتخابی باید کمترین فاصله را با عامل ایده‌آل مثبت و بیشترین فاصله را با عامل ایده‌آل منفی داشته باشد که این خود معیار درجه‌بندی و اولویت‌بندی عوامل

مورد مطالعه نسبت به ایده‌آل مثبت می‌شود. مراحل این روش شاخص‌های مورد بررسی در مطالعه حاضر در جدول (۳) معرفی در قسمت یافته‌ها شرح داده شده است.

۲.۳. شاخص‌های مورد مطالعه

جدول ۳- شاخص‌های پژوهش و نحوه سنجش آن‌ها

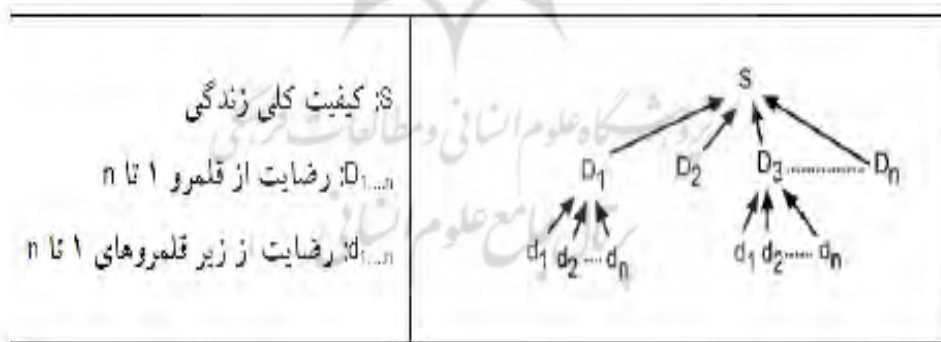
مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

| تعاریف عملیاتی | شاخص‌های پژوهش |
|--|---------------------------------------|
| این شاخص با ۶ گویه، در قالب طیف لیکرت، خیلی کم= ۱ تا خیلی زیاد= ۵ سنجیده شده است. | موقعیت و پایگاه اجتماعی |
| این شاخص با ۱۱ گویه، در قالب طیف لیکرت، خیلی کم= ۱ تا خیلی زیاد= ۵ سنجیده شده است. | امنیت اجتماعی |
| این شاخص با ۷ گویه، در قالب طیف لیکرت، خیلی کم= ۱ تا خیلی زیاد= ۵ سنجیده شده است. | میزان رضایت از ابعاد عینی کیفیت زندگی |
| این شاخص با دو زیرشاخص (کیفیت و کمیت مسکن (۵ سؤال) و جزئیات و امکانات ضروری مسکن (۵ سؤال)) سنجیده شد. برای هر یک از زیرشاخص‌ها امتیازاتی تعیین شد. سپس، امتیاز هر یک از بخش‌ها با هم جمع شد و به‌عنوان امتیاز نهایی مسکن در نظر گرفته شد. پس از آن، با استفاده از استانداردسازی فازی (رابطه ۱) برای امکان تجمیع با سایر شاخص‌ها و زیرشاخص‌های تحقیق اقدام به استانداردسازی شد. با توجه به قابلیت این نوع استانداردسازی، فاصله شاخص‌ها از حد مطلوب و نامطلوب آن مشخص می‌شوند و شاخص‌ها در بازه «صفر و یک» بیان می‌گردند (کریمی، ۱۳۹۱، ص. ۸۱). | مسکن |
| رابطه ۱) $X_{ij} = \frac{x_{ij} - x_j^{\min}}{x_j^{\max} - x_j^{\min}}$ در این رابطه، X_{ij} : ارزش شاخص X_{ij} ; x_j^{\min} : کمینه x_j و x_j^{\max} : بیشینه x_j نامگر x_j می‌باشد. | |
| این شاخص با دو سؤال کمی، وضعیت فعالیت‌های کشاورزی (۴ گویه) و وضعیت فعالیت‌های دامی (۴ گویه) سنجیده شده است. در نهایت، این دو زیرشاخص با هم جمع گردیدند و میانگین‌گیری برای آن‌ها انجام شد. | درآمد |
| این شاخص با پنج زیرشاخص (ابزارآلات و ماشین‌آلات کشاورزی (۴ گویه)، وسایل نقلیه (۵ گویه)، وسایل ضروری زندگی (۶ گویه)، اراضی تحت مالکیت و تعداد دام، (به‌صورت یک سؤال باز) سنجیده شد. برای سنجش هر کدام از این زیرشاخص‌ها امتیازاتی لحاظ شد و سرانجام با توجه به کمینه و بیشینه آن‌ها با استفاده از (رابطه ۱) اقدام به استانداردسازی زیرشاخص‌ها شد و تمامی آن‌ها در بازه «صفر و یک» بیان شدند. سپس، همه آن‌ها جمع شدند و میانگین‌گیری برای آن‌ها انجام شد و به‌عنوان شاخص دارایی کل معرفی گردیدند. | دارایی‌ها |
| برای سنجش این شاخص، ابتدا سرانه مصرف هر فرد از انواع مواد غذایی (کربوهیدرات‌ها، چربی و پروتئین‌ها و میوه و سبزیجات) به‌دست آمد. سپس، با توجه به میزان کالری موجود در هر کدام از این مواد غذایی که در هرم غذایی استاندارد فرد وجود دارد (هرم غذایی وزارت بهداشت)، ارزش غذایی هر فرد براساس کالری محاسبه گردید. | تغذیه |
| سنجش این شاخص نیز به‌صورت سرانه برای هر فرد محاسبه شد، سپس، اقدام به دسته‌بندی شد و برای هر دسته امتیازی لحاظ گردید. پس از آن، با در نظر گرفتن کمینه و بیشینه آن با توجه به رابطه ۱ اقدام به استانداردسازی فازی شد. | پوشاک |

۳. مبانی نظری تحقیق

واژه کیفیت زندگی منشأ روشنی ندارد. کیفیت زندگی جذابیت و معنی عام دارد؛ اما یک تعریف پذیرفته و عام ندارد و در بیان کلی، این واژه به مؤلفه‌های کامیابی یا رضایتمندی بیشتر یا کمتر در زندگی مردم مربوط می‌شود (لطفی، ۱۳۸۸، ص. ۶۵). مفهوم کیفیت زندگی ابتدا به حوزه‌های بهداشتی و بیماری‌های روانی محدود می‌شد؛ اما در طی چند دهه اخیر، این مفهوم از زمینه‌های بهداشتی، زیست‌محیطی و روان-شناختی، به مفهومی چندبُعدی ارتقا یافت. کیفیت زندگی مفهومی چندوجهی است که در سطح خرد و کلان از آن استفاده می‌شود. رویکرد توسعه پایدار این مفهوم را در سطح کلان اجتماعی به کار می‌گیرد. در مطالعه این مفهوم به اتخاذ رویکردی میان‌رشته‌ای نیاز است. علاوه بر این باید گفت این مفهوم ترکیبی از شرایط عینی و ذهنی زندگی را نیز دربر دارد (گروسی و نقوی، ۱۳۸۷، ص. ۶۱). واحد پژوهش کیفیت زندگی دانشگاه تورنتو^{۱۰} کیفیت زندگی را به‌عنوان میزان لذت فرد از امکانات اساسی زندگی‌اش تعریف می‌کند و بیان می‌کند که با توجه به تفاوت‌های فرهنگی و بُعد ارزشی کیفیت زندگی، نمی‌توان از یک شاخص عام و جهان‌شمول برای سنجش کیفیت زندگی استفاده کرد (گروسی و نقوی، ۱۳۸۷، ص. ۶۳).

امروزه در مطالعات جهانی، مفهوم کیفیت زندگی را شامل متغیرهای متعدد در حوزه‌های مختلف اقتصادی، امنیتی، خانوادگی و جمعیتی می‌دانند (عنبری، ۱۳۸۸، ص. ۱۴۹). افزون‌بر این، کیفیت زندگی به عوامل دیگری همچون توزیع درآمدها در بین عوامل تولید آن، میزان فقر، درآمد حقیقی بعد از در نظر گرفتن تورم و سطح حقوق اجتماعی، میزان امنیت، کیفیت فراغت، امکانات فرهنگی، سلامت روحی مردم، تراکم جمعیت، شبکه اجتماعی و غیره بستگی دارد. به همین دلیل دو جامعه‌ای که از لحاظ مادی هم‌تراز با یکدیگر هستند، ممکن است دارای دو کیفیت زندگی متفاوت باشند (حریرچی، میرزایی، و جهرمی، ۱۳۸۸، ص. ۸۹). تشخیص علائق زندگی و چگونگی روابط بین آن‌ها که می‌تواند برای پیش‌بینی احساس مردم به کیفیت زندگیشان به کار رود، بایستی در چارچوب الگویی فکری صورت گیرد (پسون^{۱۱}، ۲۰۰۳، ص. ۱۹). الگوها یا مدل‌های ساختاری گوناگونی برای تشریح این موضوع که چگونه افراد قلمروهای مختلف رضایتمندی را برای احساس کلی از کیفیت زندگی باهم در می‌آمیزند، مطرح و پیشنهاد شده است. ساده‌ترین مدل نشان می‌دهد کیفیت زندگی به-طور کلی مجموع وزن معینی از رضایت در قلمروها و جنبه‌های مختلف زندگی است (پسون، ۲۰۰۳، ص. ۲۴).



شکل ۲- ساده‌ترین مدل ساختاری کیفیت زندگی

مأخذ: پسون، ۲۰۰۳، ص. ۲۴

رضایتمندی از ابعاد عینی مورد استفاده قرار گرفت. در واقع، در این پژوهش، برای سنجش کیفیت زندگی از رویکرد آلمانی (سنجش همزمان دو بُعد عینی و ذهنی) بهره گرفته شده است.

۴. یافته‌های تحقیق

۴.۱. ویژگی‌های فردی افراد مورد مطالعه

تحلیل توصیفی ویژگی‌های فردی پاسخ‌گویان به صورت خلاصه در جدول (۴) آمده است:

جمع‌بندی مبانی نظری و پیشینه تحقیق نشان می‌دهد کیفیت زندگی یکی از مهم‌ترین حوزه‌های مطالعات روستایی در کشورهای مختلف است و مفهومی پیچیده و چندبُعدی دارد که تحت تأثیر مؤلفه‌های زیادی قرار دارد. در این پژوهش برای سنجش کیفیت زندگی در بُعد عینی، از ابزار سنجشی که حیاتی، گرمی، و اسلی (۲۰۰۶، ص. ۳۶۱) برای مناطق روستایی ایران معرفی کرده‌اند، در قسمت بُعد ذهنی، میزان

جدول ۴- توزیع فراوانی پاسخ‌گویان برحسب ویژگی‌های فردی (n=۳۵۰)

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

| متغیر | سطوح متغیر | فراوانی | درصد فراوانی |
|-------------|-----------------|---------|--------------|
| شغل | کشاورز | ۱۷۲ | ۴۹/۱ |
| | دامدار | ۱۰ | ۲/۹ |
| | دامدار و کشاورز | ۱۱۳ | ۳۲/۳ |
| | سایر | ۵۵ | ۱۵/۷ |
| سطح تحصیلات | بدون تحصیلات | ۷۸ | ۲۲/۳ |
| | خواندن و نوشتن | ۴۲ | ۱۲/۰ |
| | راهنمایی | ۱۳ | ۳/۷ |
| | دیپلم | ۱۱۲ | ۳۲/۰ |
| | فوق دیپلم | ۴۰ | ۱۱/۴ |
| جنس | لیسانس | ۶۵ | ۱۸/۶ |
| | مرد | ۳۵۰ | ۱۰۰ |
| تاهل | زن | ۰ | ۰ |
| | مجرد | ۰ | ۰ |
| سن | متاهل | ۳۵۰ | ۱۰۰ |
| | ۳۰ تا ۴۰ سال | ۴۶ | ۱۳/۱ |
| | ۴۱ تا ۵۰ سال | ۱۲۵ | ۳۵/۷ |
| | ۵۱ تا ۶۰ سال | ۹۳ | ۲۶/۶ |
| | ۶۱ تا ۷۰ سال | ۶۱ | ۱۷/۴ |
| | ۷۰ سال به بالا | ۲۵ | ۷/۱ |

۲.۴. سنجش کیفیت کلی زندگی

گرفته شد. به این منظور، همان‌طور که در جدول (۵) آمده است، ابتدا ماتریس داده‌ها با توجه به شاخص‌ها و روستاهای مورد مطالعه ترسیم گردید.

برای سنجش کیفیت کلی زندگی روستاهای مورد مطالعه با توجه به شاخص‌های مورد بررسی، از روش تاپسیس یا رتبه‌بندی ترجیحات براساس تشابه به پاسخ ایده‌آل^{۱۲} و آنتروپی بهره

جدول ۵- تشکیل ماتریس داده‌ها، ماتریس تصمیم مکانی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

| شاخص روستا | پایگاه اجتماعی | امنیت اجتماعی | رضایت | مسکن | دارایی | سرانه پوشاک | سرانه غذا | درآمد |
|------------|----------------|---------------|-------|------|--------|-------------|-----------|--------|
| اسفندقه | ۳/۲۲ | ۳/۴۸ | ۳/۴۶ | ۰/۸۴ | ۰/۴۷ | ۲۶۹/۷۵ | ۱۰۹۵/۶ | ۲۲۰/۶۲ |
| خاتون‌آباد | ۲/۷۸ | ۳/۲۵ | ۳/۲۴ | ۰/۷۹ | ۰/۴۰ | ۳۰۰/۱۰ | ۱۱۹۳/۶ | ۲۷۷/۵۵ |
| هلیل | ۲/۶۰ | ۳/۳۱ | ۲/۹۰ | ۰/۶۵ | ۰/۳۹ | ۲۷۷/۳۵ | ۹۴۲/۷ | ۱۶۴/۴۹ |
| اسلام‌آباد | ۲/۸۷ | ۳/۴۹ | ۳/۰۵ | ۰/۷۹ | ۰/۳۷ | ۲۷۴/۵۲ | ۱۰۸۷/۷ | ۱۶۵/۰۲ |
| دولت‌آباد | ۲/۶۶ | ۳/۴۷ | ۲/۸۴ | ۰/۶۸ | ۰/۴۱ | ۲۸۰/۷۰ | ۹۹۶/۰ | ۱۹۰/۰۳ |
| سربیزن | ۲/۵۸ | ۴/۰۳ | ۳/۲۸ | ۰/۶۷ | ۰/۴۸ | ۳۰۰/۳۷ | ۹۵۶/۸ | ۱۷۰/۵۰ |
| دلفارد | ۲/۸۵ | ۳/۰۸ | ۳/۴۲ | ۰/۷۲ | ۰/۳۳ | ۳۶۳/۹۴ | ۱۲۰۲/۰ | ۲۳۳/۷۱ |
| رضوان | ۲/۸۹ | ۳/۴۱ | ۳/۰۴ | ۰/۷۶ | ۰/۴۲ | ۲۸۴/۷۴ | ۹۶۹/۶ | ۲۰۲/۸۱ |
| سقدر | ۲/۷۷ | ۳/۴۵ | ۳/۰۹ | ۰/۷۹ | ۰/۳۸ | ۳۰۵/۸۳ | ۹۶۷/۶ | ۲۰۲/۷۷ |
| کریم‌آباد | ۲/۶۸ | ۳/۳۹ | ۳/۴۰ | ۰/۷۵ | ۰/۴۲ | ۳۹۸/۹۸ | ۸۸۶/۰ | ۲۴۱/۱۷ |
| گنج‌آباد | ۲/۳۹ | ۳/۲۸ | ۲/۸۹ | ۰/۷۱ | ۰/۳۴ | ۲۹۷/۱۶ | ۸۹۰/۶ | ۱۸۱/۹۴ |

در ادامه، برای حذف اثر واحدهای متفاوت و امکان‌پذیر بودن انجام عملیات جبری روی شاخص‌ها، ماتریس داده‌های تشکیل شده در قسمت قبل با استفاده از رابطه (۲) بی‌مقیاس می‌شود تا ماتریس استاندارد شده تشکیل شود. این ماتریس در جدول (۶) آمده است (اصغریور، ۱۳۹۰، ص. ۱۹۶).

$$R_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{k=1}^n a_{ik}^2}} \quad \text{(رابطه، ۲)}$$

در این رابطه، a_{ij} = شاخص i ام در واحد j ام و R_{ij} = استاندارد شاخص i ام در واحد j ام است.

جدول ۶- تشکیل ماتریس استاندارد داده‌ها

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

| شاخص روستا | پایگاه اجتماعی | امنیت اجتماعی | رضایت | مسکن | دارایی | سرانه پوشاک | سرانه غذا | درآمد |
|------------|----------------|---------------|--------|--------|--------|-------------|-----------|--------|
| اسفندقه | ۰/۳۵۱۶ | ۰/۳۰۶۰ | ۰/۳۳۰۸ | ۰/۳۴۰۸ | ۰/۳۵۱۳ | ۰/۲۶۴۷ | ۰/۳۲۳۰ | ۰/۳۲۰۷ |
| خاتون-آباد | ۰/۳۰۳۰۶ | ۰/۲۸۵۷ | ۰/۳۰۹۸ | ۰/۳۲۰۵ | ۰/۲۹۹۰ | ۰/۲۹۴۵ | ۰/۳۵۱۹ | ۰/۴۰۳۴ |
| هلیل | ۰/۲۸۳۹ | ۰/۲۹۱۰ | ۰/۲۷۷۳ | ۰/۲۶۳۷ | ۰/۲۹۱۵ | ۰/۲۷۲۱ | ۰/۲۷۷۹ | ۰/۲۳۹۱ |
| اسلام-آباد | ۰/۳۱۳۴ | ۰/۳۰۶۹ | ۰/۲۹۱۶ | ۰/۳۲۰۵ | ۰/۲۷۶۵ | ۰/۲۹۶۴ | ۰/۳۲۰۷ | ۰/۲۳۹۹ |
| دولت-آباد | ۰/۲۹۰۵ | ۰/۳۰۵۱ | ۰/۲۷۱۵ | ۰/۲۷۵۹ | ۰/۳۰۶۴ | ۰/۲۷۵۴ | ۰/۲۹۳۷ | ۰/۲۷۶۲ |
| سربیزن | ۰/۲۸۱۷ | ۰/۳۵۴۳ | ۰/۳۱۳۶ | ۰/۲۷۱۸ | ۰/۳۵۸۸ | ۰/۲۹۴۷ | ۰/۲۸۲۱ | ۰/۲۴۷۸ |
| دلفارد | ۰/۳۱۱۲ | ۰/۲۷۰۸ | ۰/۳۲۷۰ | ۰/۲۹۲۱ | ۰/۲۴۶۶ | ۰/۳۵۷۱ | ۰/۳۵۴۴ | ۰/۳۳۹۷ |
| رضوان | ۰/۳۱۵۶ | ۰/۲۹۹۸ | ۰/۲۹۰۶ | ۰/۳۰۸۴ | ۰/۳۱۳۹ | ۰/۲۷۹۴ | ۰/۲۸۵۹ | ۰/۲۹۴۸ |
| سقدر | ۰/۳۰۲۵ | ۰/۳۰۳۳ | ۰/۲۹۵۴ | ۰/۳۲۰۵ | ۰/۲۸۴۰ | ۰/۳۰۰۱ | ۰/۲۸۵۳ | ۰/۲۹۴۷ |
| کریم-آباد | ۰/۲۹۲۶ | ۰/۲۹۸۱ | ۰/۳۲۵۱ | ۰/۳۰۴۳ | ۰/۳۱۳۹ | ۰/۳۹۱۵ | ۰/۲۶۱۲ | ۰/۳۵۰۶ |
| گنج‌آباد | ۰/۲۶۱۰ | ۰/۲۸۸۴ | ۰/۲۷۶۳ | ۰/۲۸۸۱ | ۰/۲۵۴۱ | ۰/۲۹۱۶ | ۰/۲۶۲۶ | ۰/۲۶۴۵ |

در ادامه نیز مقدار درجه انحراف (d_j) از رابطه ۴ محاسبه می‌شود که هرچه پراکندگی در مقادیر یک شاخص بیشتر باشد، آن شاخص از اهمیت بیشتری برخوردار است:

$$d_j = 1 - E_j \quad \forall j \quad \text{رابطه (۴)}$$

و در نهایت برای محاسبه وزن شاخص‌ها (W_j)، از رابطه (۵) استفاده شد:

$$W_j = \frac{d_j}{\sum_{j=1}^n d_j} \quad \forall j$$

با توجه به موارد و رابطه‌های ذکر شده در بالا وزن دهی شاخص‌ها به صورت جدول (۷) می‌باشد:

در ادامه، برای هر یک از شاخص‌های مورد مطالعه باید وزن دهی انجام گیرد. همان‌طور که گفته شد، برای وزن دهی از روش آنتروپی بهره گرفته شد. در اینجا وزن شاخص‌ها به گونه‌ای است که مجموع وزن آن‌ها برابر با یک می‌باشد و شاخص‌های دارای اهمیت بیشتر از وزن بالاتری برخوردار هستند؛ بر همین اساس، برای E_j از مجموعه P_{ij} ها رابطه (۳) وجود دارد (اصغریور، ۱۳۹۰، ص. ۱۹۶):

$$E_j = \left(\frac{-1}{\ln(M)} \right) \sum_{i=1}^n [P_{ij} \ln P_{ij}] \quad \forall j$$

رابطه (۳):

جدول ۷- محاسبه مقادیر و کمیات روش آنتروپی و وزن شاخص‌ها

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

| شاخص آماره‌ها | پایگاه اجتماعی | امنیت اجتماعی | رضایت | مسکن | دارایی | سرانه پوشاک | سرانه غذا | درآمد |
|------------------|-------------------|------------------|--------|--------|--------|----------------|--------------|--------|
| E _J | ۰/۹۹۸۹ | ۰/۹۹۹۱ | ۰/۹۹۹۰ | ۰/۹۹۸۸ | ۰/۹۹۷۴ | ۰/۹۹۶۸ | ۰/۹۹۷۸ | ۰/۹۹۴۳ |
| D _J | ۰/۰۰۱۱ | ۰/۰۰۰۹ | ۰/۰۰۱۰ | ۰/۰۰۱۲ | ۰/۰۰۲۶ | ۰/۰۰۳۲ | ۰/۰۰۲۲ | ۰/۰۰۵۷ |
| W _J | ۰/۰۶۳۷ | ۰/۰۴۹۴ | ۰/۰۵۴۴ | ۰/۰۶۹۴ | ۰/۱۴۵۱ | ۰/۱۷۶۶ | ۰/۱۲۴۹ | ۰/۳۱۶۵ |

همان‌طور که این جدول نشان می‌دهد، «شاخص میزان درآمد» خانواده‌های روستایی مهم‌ترین شاخص کیفیت زندگی شناخته شد که با توجه به وزن محاسبه‌شده؛ یعنی ۰/۳۱۶۵ می‌توان اذعان داشت که ۰/۳۱۶۵٪ از کیفیت زندگی افراد مورد مطالعه را شاخص میزان درآمد به خود اختصاص داده است. همچنین، با توجه به وزن محاسبه‌شده در شاخص میزان سرانه پوشاک؛ یعنی ۱۷/۶۶ مشخص است که این شاخص در رتبه

دوم قرار دارد. علاوه بر این شاخص‌های میزان رضایتمندی از ابعاد عینی کیفیت زندگی با وزن ۰/۰۵۴۴ و امنیت اجتماعی با وزن ۰/۰۴۹۴ در رتبه‌های آخر قرار گرفتند. در ادامه، برای تشکیل ماتریس موزون و نرمال، وزن محاسبه‌شده را برای هریک از شاخص‌ها که در مرحله سوم (وزن‌دهی) به دست آمده است، بایستی در ماتریس استاندارد شده مرحله دوم تاپسیس ضرب نمود که این ماتریس در جدول (۸) آورده شده است:

جدول ۸- ماتریس موزون و استاندارد شده در روش تاپسیس

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

| شاخص روستا | پایگاه اجتماعی | امنیت اجتماعی | رضایت | مسکن | دارایی | سرانه پوشاک | سرانه غذا | درآمد |
|----------------|-------------------|------------------|--------|--------|--------|----------------|--------------|--------|
| اسفندقه | ۰/۰۲۲۴ | ۰/۰۱۵۱ | ۰/۰۱۸۰ | ۰/۰۲۳۷ | ۰/۰۵۱۰ | ۰/۰۴۶۷ | ۰/۰۴۰۴ | ۰/۱۰۱۵ |
| خاتون- آباد | ۰/۰۱۹۳ | ۰/۰۱۴۱ | ۰/۰۱۶۸ | ۰/۰۲۲۳ | ۰/۰۴۳۴ | ۰/۰۵۳۰ | ۰/۰۴۴۰ | ۰/۱۲۷۷ |
| هلیل | ۰/۰۱۸۱ | ۰/۰۱۴۴ | ۰/۰۱۵۱ | ۰/۰۱۸۳ | ۰/۰۴۲۳ | ۰/۰۴۸۰ | ۰/۰۳۴۷ | ۰/۰۷۵۷ |
| اسلام‌آباد | ۰/۰۲۰۰ | ۰/۰۱۵۲ | ۰/۰۱۵۹ | ۰/۰۲۲۳ | ۰/۰۴۰۱ | ۰/۰۴۷۶ | ۰/۰۴۰۱ | ۰/۰۷۵۹ |
| دولت‌آباد | ۰/۰۱۸۵ | ۰/۰۱۵۱ | ۰/۰۱۴۸ | ۰/۰۱۹۲ | ۰/۰۴۴۵ | ۰/۰۴۸۶ | ۰/۰۳۶۷ | ۰/۰۸۷۴ |
| سربیزن | ۰/۰۱۷۹ | ۰/۰۱۷۵ | ۰/۰۱۷۱ | ۰/۰۱۸۹ | ۰/۰۵۲۱ | ۰/۰۵۳۰ | ۰/۰۳۵۲ | ۰/۰۷۸۴ |
| دلفارد | ۰/۰۱۹۸ | ۰/۰۱۳۴ | ۰/۰۱۷۸ | ۰/۰۲۰۳ | ۰/۰۳۵۸ | ۰/۰۶۳۰ | ۰/۰۴۴۳ | ۰/۱۰۷۵ |
| رضوان | ۰/۰۲۰۱ | ۰/۰۱۴۸ | ۰/۰۱۵۸ | ۰/۰۲۱۴ | ۰/۰۴۵۶ | ۰/۰۴۹۳ | ۰/۰۳۵۷ | ۰/۰۹۳۳ |
| سقدر | ۰/۰۱۹۳ | ۰/۰۱۵۰ | ۰/۰۱۶۱ | ۰/۰۲۲۳ | ۰/۰۴۱۲ | ۰/۰۵۳۰ | ۰/۰۳۵۶ | ۰/۰۹۳۳ |
| کریم‌آباد | ۰/۰۱۸۶ | ۰/۰۱۴۷ | ۰/۰۱۷۷ | ۰/۰۲۱۱ | ۰/۰۴۵۶ | ۰/۰۶۹۱ | ۰/۰۳۲۶ | ۰/۱۱۰۹ |
| گنج‌آباد | ۰/۰۱۶۶ | ۰/۰۱۴۲ | ۰/۰۱۵۰ | ۰/۰۲۰۰ | ۰/۰۳۶۹ | ۰/۰۵۱۵ | ۰/۰۳۲۸ | ۰/۰۸۳۷ |

سپس، برای نشان دادن بیشترین تأثیرگذاری هر شاخص که آن را با A^+ نشان می‌دهند و کم‌اثرترین تأثیرگذاری هر شاخص که آن را با A^- نشان می‌دهند، از رابطه‌های (۶) و (۷) استفاده می‌شود. در واقع، می‌توان گفت بزرگ‌ترین و کوچک‌ترین عدد رابطه‌های (۶) و (۷):

$$A^+ = \{v_1^+, v_2^+, \dots, v_n^+\} = \{(max v_{ij} | j \in I), (min v_{ij} | j \in J)\}$$

$$A^- = \{v_1^-, v_2^-, \dots, v_n^-\} = \{(min v_{ij} | j \in I), (max v_{ij} | j \in J)\}$$

مربوط به هر شاخص در ماتریس مرحله قبل (ماتریس موزون و استاندارد شده)، به‌عنوان پاسخ‌های ایده‌آل مثبت و منفی لحاظ می‌شوند که شرح آن‌ها در جدول (۹) آمده است:

جدول ۹- تعیین ایده‌آل‌های مثبت و منفی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

| شاخص روستا | پایگاه اجتماعی | امنیت اجتماعی | رضایت | مسکن | دارایی | سرانه پوشاک | سرانه غذا | درآمد |
|--------------------------------|----------------|---------------|--------|--------|--------|-------------|-----------|--------|
| ایده‌آل مثبت (A ⁺) | ۰/۰۲۲۴ | ۰/۰۱۷۵ | ۰/۰۱۸۰ | ۰/۰۲۳۷ | ۰/۰۵۲۱ | ۰/۰۶۹۱ | ۰/۰۴۴۳ | ۰/۱۲۷۷ |
| ایده‌آل منفی (A ⁻) | ۰/۰۱۶۶ | ۰/۰۱۳۴ | ۰/۰۱۴۸ | ۰/۰۱۸۳ | ۰/۰۳۵۸ | ۰/۰۴۶۷ | ۰/۰۳۲۶ | ۰/۰۷۵۷ |

در ادامه برای تعیین معیار فاصله‌ای آلترناتیوهای حداقل (S⁺) و ایده‌آل (S⁻) در رابطه با فاصله گزینۀ آم از ایده‌آل مثبت، با توجه به رابطه (۸) داریم:

$$S_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^-)^2} \quad \text{رابطه (۹)}$$

$$S_i^+ = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^+)^2} \quad \text{رابطه (۸)}$$

به‌طور مشابه، فاصله گزینۀ آم از ایده‌آل منفی به‌صورت رابطه (۹) محاسبه می‌شود. درواقع، در این مرحله فاصله هرکدام از روستاهای مورد مطالعه از ایده‌آل‌های مثبت و منفی به‌دست می‌آید (جدول ۱۰):

جدول ۱۰- معیار فاصله‌ای برای آلترناتیوهای حداقل و حداکثر

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

| روستا | S ⁺ | S ⁻ |
|------------|----------------|----------------|
| اسفندقه | ۰/۰۳۴۸ | ۰/۰۳۲۱ |
| خاتون‌آباد | ۰/۰۱۹۸ | ۰/۰۵۴۳ |
| هلیل | ۰/۰۵۸۳ | ۰/۰۰۷۲ |
| اسلام‌آباد | ۰/۰۵۷۶ | ۰/۰۱۰۳ |
| دولت‌آباد | ۰/۰۴۷۰ | ۰/۰۱۵۵ |
| سربیژن | ۰/۰۵۳۳ | ۰/۰۱۸۲ |
| دلفارد | ۰/۰۲۷۳ | ۰/۰۳۷۹ |
| رضوان | ۰/۰۴۱۴ | ۰/۰۲۱۱ |
| سقدر | ۰/۰۴۰۷ | ۰/۰۲۰۴ |
| کریم‌آباد | ۰/۰۲۲۱ | ۰/۰۴۳۲ |
| گنج‌آباد | ۰/۰۵۱۷ | ۰/۰۰۹۶ |

$$C_i^+ = \frac{S_i^-}{S_i^+ + S_i^-}$$

در ادامه، نزدیکی نسبی Ai به A⁺ محاسبه می‌گردد. هدف این مرحله، تعیین ضریبی است که برابر با فاصله آلترناتیو ایده‌آل (S⁺) تقسیم بر مجموع فاصله‌ی آلترناتیو حداقل (S⁻) و فاصله آلترناتیو ایده‌آل (S⁺) می‌باشد. این ضریب با (C_i⁺) نشان داده می‌شود و از رابطه (۱۰) به‌دست می‌آید:

رابطه (۱۰):

اگر Ai = A⁺ آنگاه C_i⁺ = 1 و اگر Ai = A⁻ آنگاه C_i⁺ = 0؛ پس، هر قدر فاصله گزینۀ Ai از راه‌حل ایده‌آل A⁺ کمتر باشد؛ یعنی، به آن نزدیک‌تر باشد، C_i⁺ به واحد نزدیک‌تر خواهد بود. در نهایت، رتبه‌بندی گزیدارها (روستاهای

در ادامه، نزدیکی نسبی Ai به A⁺ محاسبه می‌گردد. هدف این مرحله، تعیین ضریبی است که برابر با فاصله آلترناتیو ایده‌آل (S⁺) تقسیم بر مجموع فاصله‌ی آلترناتیو حداقل (S⁻) و فاصله آلترناتیو ایده‌آل (S⁺) می‌باشد. این ضریب با (C_i⁺) نشان داده می‌شود و از رابطه (۱۰) به‌دست می‌آید:

رابطه (۱۰):

به‌طور کلی، تحلیل نتایج حاصل از روش تاپسیس نشان می‌دهد روستاهای مورد مطالعه با میانگین درجه کیفیت زندگی ۰/۳۶۸۹ از لحاظ کیفیت زندگی در وضعیت نامناسبی قرار دارند؛ با توجه به اینکه دامنه میانگین براساس نزدیکی نسبی به راه‌حل ایده‌آل (C_i^+) بین صفر و یک است:

مورد مطالعه) براساس میزان C_i^+ انجام می‌گیرد که میزان آن بین «صفر و یک» در نوسان است؛ بنابراین، هر قدر فاصله روستاهای مورد مطالعه از ایده‌آل مثبت کمتر باشد؛ یعنی به آن نزدیک‌تر باشد، C_i^+ به واحد (عدد یک) نزدیک‌تر خواهد بود و برعکس. نتایج این مرحله در جدول (۱۱) نشان داده شده است.

جدول ۱۱- رتبه‌بندی روستاها بر اساس C_i^+ (نتایج حاصل از تاپسیس)

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

| رتبه | C_i^+ | S_i^- | S_i^+ | شاخص روستا |
|------|---------|---------|---------|------------|
| ۱ | ۰/۷۳۲۵ | ۰/۰۵۴۳ | ۰/۰۱۹۸ | خاتون‌آباد |
| ۲ | ۰/۶۶۱۹ | ۰/۰۴۳۲ | ۰/۰۲۲۱ | کریم‌آباد |
| ۳ | ۰/۵۸۱۸ | ۰/۰۳۷۹ | ۰/۰۲۷۳ | دلفارد |
| ۴ | ۰/۴۸۰۲ | ۰/۰۳۲۱ | ۰/۰۳۴۸ | اسفندقه |
| ۵ | ۰/۳۳۸۲ | ۰/۰۲۱۱ | ۰/۰۴۱۴ | رضوان |
| ۶ | ۰/۳۳۳۳ | ۰/۰۲۰۴ | ۰/۰۴۰۷ | سقدر |
| ۷ | ۰/۲۵۴۶ | ۰/۰۱۸۲ | ۰/۰۵۳۳ | سربیزن |
| ۸ | ۰/۲۴۸۱ | ۰/۰۱۵۵ | ۰/۰۴۷۰ | دولت‌آباد |
| ۹ | ۰/۱۵۶۴ | ۰/۰۰۹۶ | ۰/۰۵۱۷ | گنج‌آباد |
| ۱۰ | ۰/۱۵۱۴ | ۰/۰۱۰۳ | ۰/۰۵۷۶ | اسلام‌آباد |
| ۱۱ | ۰/۱۰۹۷ | ۰/۰۰۷۲ | ۰/۰۵۸۳ | هلیل |

میانگین: ۰/۳۶۸۹ انحراف معیار: ۰/۲۱۵۷ ضریب پراکندگی: ۰/۵۸۶۱
کمینه: ۰/۱۰۹۷ بیشینه: ۰/۷۳۲۵



شکل ۳- مقایسه کیفیت زندگی روستاهای مورد مطالعه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

۳.۴. وضعیت‌شناسی روستاهای مورد مطالعه از لحاظ

کیفیت کلی زندگی

می‌توان کیفیت کلی زندگی در روستاهای مورد مطالعه را براساس ضریب C_7^+ به صورت جدول (۱۲) خلاصه کرد. به این صورت که اگر دامنه ضریب C_7^+ بین ۰ تا ۰/۴ باشد، سطح

کیفیت زندگی پایین محسوب می‌شود و اگر دامنه ضریب C_7^+ بین ۰/۴ تا ۰/۶ باشد، سطح می‌گردد و اگر دامنه ضریب C_7^+ بین ۰/۶ تا ۱ باشد، سطح کیفیت زندگی بالا محسوب می‌گردد.

جدول ۱۲- وضعیت مناطق روستایی از لحاظ کیفیت زندگی در سطوح مختلف

مأخذ: یافته‌های پژوهش

| روستاهای هر سطح | دامنه سطوح | سطوح کیفیت زندگی |
|---|-------------------------|------------------------------|
| هللیل، اسلام‌آباد، دولت‌آباد، سربیزن، رضوان، سقدر، گنج‌آباد | $0 \leq C_7^+ < 0.4$ | کیفیت زندگی پایین |
| اسفندقه و دلفارد | $0.4 \leq C_7^+ < 0.6$ | کیفیت زندگی متوسط یا بینابین |
| خاتون‌آباد و کریم‌آباد | $0.6 \leq C_7^+ \leq 1$ | کیفیت زندگی بالا |

۵. بحث و نتیجه‌گیری

یکی از مهم‌ترین جریان‌های فکری که برنامه‌ریزی را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد، توجه به مفهوم کیفیت زندگی است. با توجه به نتایج به دست آمده از قسمت آنتروپی، «شاخص میزان درآمد» خانواده‌های روستایی مهم‌ترین شاخص کیفیت زندگی شناخته شد. با توجه به وزن محاسبه شده؛ یعنی ۰/۳۱۶۵ برای این شاخص می‌توان اذعان داشت که ۰/۳۱۶۵٪ از کیفیت زندگی افراد مورد مطالعه را شاخص میزان درآمد به خود اختصاص داده است. به طور کلی، میزان درآمد اقشار روستایی نسبت به قشر شهرنشین با توجه به قرار گرفتن در مناطق حاشیه‌ای و انزوای جغرافیایی، تراکم کم سکونتگاه‌های روستایی، کاهش اشتغال و درآمد در بخش‌های کشاورزی و دامداری و نیز نامناسب بودن راه‌های ارتباطی و شبکه‌های حمل و نقل کمتر است. همچنین، با توجه به پیشرفت و ارتقای کیفیت زندگی که در قشر شهرنشین روز به روز در حال افزایش است، برای افراد روستایی نیز ایجاب می‌کند که شاخص درآمد بیشترین اهمیت را داشته باشد؛ اما در میان شاخص‌های مورد استفاده، امنیت اجتماعی با وزن ۰/۴۹۴ در رتبه آخر قرار گرفت که دلایل آن شاید افزایش مهاجرت‌های موقتی جوانان

برای اشتغال یا ادامه تحصیل در دانشگاه‌های دولتی، آزاد، پیام-نور و غیره در شهر جیرفت، زیاد بودن روابط خویشاوندی و قومی نسبت به مراکز شهری، دسترسی تقریباً مطلوب بیشتر روستاهای مورد مطالعه به پاسگاه پلیس و امکانات بهداشتی نظیر خانه بهداشت، درمانگاه، پزشک و غیره باشد. تمامی این موارد باعث شده‌اند تا خانوارهای مورد مطالعه از لحاظ این شاخص کمتر مشکل داشته باشند. در ادامه روش تاپسیس، روستاها براساس نزدیکی نسبی به راه‌حل ایده‌آل (C_7^+) رتبه‌بندی شدند که در این میان با توجه به نتایج جدول (۱۱) می‌توان اذعان داشت روستای «خاتون‌آباد» با درجه کیفیت زندگی ۰/۷۳۲۵ در رتبه اول قرار دارد و روستای «اسلام‌آباد» و «هللیل» با درجات ۰/۱۰۹۷ و ۰/۱۵۱۴ در رتبه‌های آخر قرار گرفته‌اند. همچنین، نتایج حاصل از سطح‌بندی روستاهای مورد مطالعه براساس نزدیکی نسبی به راه‌حل ایده‌آل (C_7^+) نشان داد روستاهای «خاتون‌آباد» و «کریم‌آباد» از لحاظ کیفیت زندگی در سطح بالایی هستند و روستاهای «اسفندقه» و «دلفارد» در سطح متوسط هستند و سایر روستاها در سطح پایینی قرار دارند. در نهایت، با توجه به میانگین کلی درجه کیفیت زندگی؛ یعنی ۰/۳۶۸۹ که بیانگر نامناسب بودن وضعیت کیفیت زندگی در روستاهای مورد مطالعه می‌باشد، پیشنهادها

اعتبارات لازم انجام گیرد تا باعث بهبود وضعیت درآمدی در این مناطق گردد؛

۵. در پایان پیشنهاد می‌شود مطالعات میدانی گسترده‌تری در نواحی روستایی مورد مطالعه با هدف کشف و شناخت ظرفیت‌های ناشناخته در بخش‌های کشاورزی و دامداری (با توجه به شغل اکثریت روستاییان) و ارتباط این بخش‌ها با بخش‌های صنعت و خدمات و غیره با هدف افزایش بهره‌وری و افزایش درآمد انجام گیرد؛ زیرا، شاخص درآمد از نظر خانوارهای مورد مطالعه بالاترین اهمیت را دارد.

یادداشت‌ها

1. UNDP
2. Keung chan, Kwan, & Shek
3. Hong Kong
4. Bruggeman, Garlipp, Haltenhof, & Seidler
5. Survey
6. Pilot study
7. Hwang
8. Yoon
9. Olsoon
10. Quality of life Research unit University of Toronto
11. Pacione
12. Technique for Order Preferences by Similarity to Ideal Solution (TOPSIS)

زیر با هدف بهبود یافتن وضعیت کیفیت زندگی برای روستاهای مورد مطالعه داده می‌شود:

۱. در ارتباط با شاخص مسکن پیشنهاد می‌شود در روستاهایی که از نظر کیفیت مسکن در سطح پایینی قرار دارند (گنج‌آباد و سربیزن) و در آن‌ها استفاده از مصالح ساختمانی غیراستاندارد گل و خشت باعث کاهش کیفیت مسکن شده است، سیاست‌گذاری‌ها به‌نحوی ارائه شود که الگوی نظام مهندسی، اعطای کمک‌های دولتی و افزایش خدمات بانکی (اعطای وام‌های مسکن با بهره‌ی پایین) و همچنین، ورود طرح‌های هادی روستایی برای بهبود وضعیت مسکن در این روستاها ارتقا یابد؛

۲. در ارتباط با شاخص سرانه تغذیه پیشنهاد می‌شود سازمان بهداشت توسط جدی کند به روستاهایی که از نظر کیفیت کلی زندگی در سطح پایینی قرار دارند. همچنین، این سازمان به بررسی نقاط ضعفی که باعث سوءتغذیه می‌شوند و می‌توانند باعث افزایش بیماری‌ها و مرگ‌ومیر به‌خصوص برای کودکان شوند، با ارائه روشنگری‌های لازم برای تقویت این شاخص که از نیازهای اساسی انسان نیز به‌شمار می‌رود، توجه نماید؛

۳. در ارتباط با شاخص دارایی پیشنهاد می‌شود مواردی از این قبیل صورت گیرد: فروش اراضی تحت مالکیت و نیز دام‌ها در روستا و افزایش مهاجرت‌ها به سمت نقاط شهری جیرفت با هدف ارتقای کیفیت زندگی که باعث کاهش دارایی‌های زندگی در این روستاها شده است؛ بنابراین، راهکارهایی مثل افزایش توزیع امکانات و نهاده‌ها در این مناطق، به‌نحوی که کمترین فاصله را از لحاظ دسترسی به امکانات مطلوب برای افزایش دارایی‌های زندگی داشته باشند، توسط نهادهای مسئول انجام گیرد تا باعث کاهش مهاجرت‌ها به سمت شهر و افزایش سکونت در این مناطق روستایی گردد؛

۴. در ارتباط با شاخص درآمد پیشنهاد می‌شود با توجه به اینکه منبع درآمد برای بیشتر روستاییان کشاورزی و دامداری است، در تمامی روستاها آموزش‌های لازم در حیطه‌های شغلی یادشده ارائه شود. همچنین، با توجه به اینکه دامداری نسبت به کشاورزی رونق بسیار کمتری دارد، اشاعه و ترویج این حرفه توسط سازمان جهاد کشاورزی منطقه به‌صورت احداث دامداری‌های صنعتی و نیمه‌صنعتی با دراختیار گذاشتن وام‌ها و

کتابنامه

۱. اصغرپور، م. (۱۳۹۰). *تصمیم‌گیری‌های چندمعیاره*. تهران: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.
۲. حاتمی‌نژاد، ح.، منوچهری میان‌دوآب، ا.، فرجی ملایی، ا.، و فرهادی، ص. (۱۳۹۰). تحلیل کیفیت زندگی روستاهای ادغام‌شده در شهر (مطالعه موردی: شهر میان‌دوآب). *مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای*، ۹(۱۶)، ۲۱۹-۲۴۳.
۳. حریرچی، ا.، میرزایی، خ.، و جهرمی، ا. (۱۳۸۸). چگونگی وضعیت کیفیت زندگی شهروندان شهر جدید پردیس. *فصلنامه پژوهش‌های اجتماعی*، ۲(۴)، ۸۹-۱۱۰.
۴. رکن‌الدین افتخاری، ع.، فتاحی، ا.، و حاجی‌پور، م. (۱۳۹۰). ارزیابی توزیع فضایی کیفیت زندگی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان دلفان). *پژوهش‌های روستایی*، ۱(۲)، ۹۴-۶۹.
۵. علی‌اکبری، ا.، و امینی، م. (۱۳۸۹). کیفیت زندگی شهری در ایران (۱۳۶۵-۱۳۸۵). *فصلنامه رفاه اجتماعی*، ۱۰(۴۶)، ۱۴۸-۱۲۱.
۶. عنبری، م. (۱۳۸۸). بررسی تحولات کیفیت زندگی در ایران (۱۳۶۵ تا ۱۳۸۵). *مجله توسعه روستایی*، ۱(۲)، ۱۸۱-۱۴۹.
۷. کریمی، ف. (۱۳۹۱). *مدل‌سازی سطوح توسعه‌یافتگی مناطق روستایی (مورد مطالعه: بخش مرکزی شهرستان بویراحمد)* (پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد توسعه روستایی)، دانشگاه یاسوج، ایران.
۸. کوکبی، ا.، پورجعفر، م.، و تقوایی، ع. (۱۳۸۴). برنامه‌ریزی کیفیت زندگی شهری در مراکز شهری، تعاریف و شاخص‌ها. *جستارهای شهرسازی*، ۳(۱۲)، ۱۳-۶.
۹. گروسی، س.، و نقوی، ع. (۱۳۸۷). سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی شهری (مورد مطالعه: شهرستان کرمان). *فصلنامه رفاه اجتماعی*، ۸(۳۰ و ۳۱)، ۸۲-۶۱.
۱۰. لطفی، ص. (۱۳۸۸). مفهوم کیفیت زندگی شهری: تعاریف، ابعاد و سنجش آن در برنامه‌ریزی شهری. *فصلنامه جغرافیای انسانی*، ۱(۴)، ۸۰-۶۵.
۱۱. ماجدی، م.، و لهسایی‌زاده، ع. (۱۳۸۵). بررسی رابطه بین متغیرهای زمینه‌ای، سرمایه اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی (مورد مطالعه: روستاهای استان فارس). *فصلنامه روستا و توسعه*، ۱۳۵-۹۱.
۱۲. وبسایت فرهنگی، اجتماعی صدای جنوب، <http://Sedaye jonoob.ir/>
13. Bruggemann, R., Garlipp, P., Haltenhof, H., & Seidler, K. P. (2007). *Quality of life and social support as outcome characteristics of a psychiatric day hospital*. *Journal of psychiatry*, 10(1), 58-68.
14. Hayati, D., Karami, E., & Slee, B. (2006). Combining qualitative and quantitative methods in the measurement of rural poverty (the case of Iran). *Journal Social Indicators Research*, 75(3), 361-394.
15. Chan, Y. K., Kwan, C. C. A., & Shek, T. L. D. (2005). *Quality of life in Hong Kong: The CUHK Hong Kong quality of life index*. In *Quality-of-Life Research in Chinese, Western and Global Contexts* (pp. 259-289). Springer Netherlands.
16. Krejcie, R. V., & Morgan. D. W. (2002). *Determining sample size for research activities*. *Educational and Psychological Measurement*, 8(30), 607-610.
17. Olson, D. L. (2003). Comparison of weights in TOPSIS models, *Mathematical and Computer Modeling*, 4(7-8), 721-727.
18. Pacione, M. (2003). Urban environment quality and human well-being, a social geographical perspective. *Journal of Landscape and Urban Planning*, 65(2), 19-30.

Ranking of the Districts of Jiroft County Based on Quality of Life Criteria, Using TOPSIS Model

Saleh Shahrokhi Sardoo² – Nooripoor. Mehdi ^{2*}

1- MSc. Student of Rural Development, Yasouj University, Yasouj, Iran.

2-Assistant prof., Agricultural Extension and Rural Development, Yasouj University, Yasouj, Iran.

Received: 16 Nov 2013

Accepted: 4 May 2014

Abstract

Purpose: The term "Quality of life" (QOL) has entered in the literature of development from 1960 decade. Evaluating and ranking the Quality of life of people in a definite region would be very helpful in presenting solutions and strategies towards reducing poverty and preparing the necessary conditions for development. Thus, the aim of this study was to analyze QOL in the centers of rural districts of Jiroft County.

Methodology: Research population included 4243 households that about 350 ones of them were selected as research sample based on Kerjcie and Morgan sampling table and Stratified Random Sampling Technique. A predesigned questionnaire with close and open ended questions was designed to collect data. The validity of the supposed questionnaire was verified using face validity procedure and its reliability was also verified calculating Cronbach's Alpha coefficient (from 0.710 to 0.898) in a pilot study. TOPSIS technique was used to weight QOL criteria and then to rank centers of rural districts.

Findings: The results showed that in a range from 0 to 1, the QOL of Khaton Abad (0.7235) ranked the first and Halil (0.1097) ranked the last. More Over, the Overall mean of QOL in the study area (0.3680) showed that the supposed villages were relatively poor in terms of QOL.

Research limitation: different variables with different measurement scales and the necessity of standardizing the supposed score was the main challenge of this study.

Practical implications: Based on the main findings of this study, it is recommended to pay enough attention to improve some quality of life criteria i.e. income, housing, and nutrition especially in less developed regions such as Halil, Islam-Abad, Dolat-Abad, Sarbijan, Rezvan, Saghdor and Ganjabad.

Keywords: Quality of life, ranking, centers of rural areas, TOPSIS, Entropy, Jiroft.

How to cite this article:

Shahrokhi Sardoo, S., & Nooripoor, M. (2014). Ranking of the Districts of Jiroft County based on quality of life criteria, using TOPSIS model. *Journal of Research & Rural Planning*, 3(6), 89-102.

URL <http://jrrp.um.ac.ir/index.php/RRP/article/view/28219>

ISSN: 2322-2514

eISSN: 2383-2495